

Miljöanpassad Upphandling i Västernorrland

Slutrapport från projektet 2006-2008

Innehåll

SAMMANFATTNING.....	3
INLEDNING	5
BAKGRUND	5
SYFTE OCH MÅL	6
INTRESSETER	7
ORGANISATION	8
PRIORITERADE PRODUKTGRUPPER	9
PROJEKTETS GENOMFÖRANDE.....	10
UPPHANDLINGAR SOM PROJEKTET ARBETADE MED.....	10
GENOMFÖRDA AKTIVITETER I PROJEKTET	12
ÖVRIGA AKTIVITETER PROJEKTET MEDVERKAT I	15
HELA KEDJAN	18
BESKRIVNING AV WORKSHOPEN	18
BESKRIVNING AV HELA KEDJAN	19
RESULTAT AV WORKSHOPEN OM HELA KEDJAN.....	21
FRAMTIDEN EFTER WORKSHOPEN	25
KORT REFLEKTION FRÅN PROJEKTLEDARNA	26
EKONOMISK REDOVISNING	27

Sammanfattning

Projektet miljöanpassad upphandling i Västernorrland är ett projekt som pågått 2006-2008. Syftet med projektet har varit att främja en miljödriven näringslivsutveckling genom utveckling av miljöanpassad upphandling.

Projektets långsiktiga mål var att miljöfrågor ska vägas in i den offentliga upphandlingen i Västernorrlands län på ett medvetet och naturligt sätt tillsammans med till exempel pris och kvalitet. Projektets aktiviteter skulle även bidra till en positiv utveckling mot att de regionala miljömålen som har koppling till upphandling skulle nås. De regionala miljömål som främst identifierades var Giftfri Miljö, Begränsad Klimatpåverkan och Frisk luft.

Sex produktgrupper valdes ut som projektet särskilt skulle fokusera på: fordon, transporter, inkontinenshjälpmedel, ljuskällor, kemisk-tekniska produkter och vitvaror. Under projektiden har kommunerna och Landstinget genomförts upphandlingar av samtliga prioriterade produktgrupper. Projektet har även jobbat med andra produktgrupper

Projektet hade som mål att; Samtliga upphandlingar som projektet involveras i inom valda produktgrupper innehåller tydligt formulerade och relevanta miljökrav. Minst 25 % av de anbud från leverantörer man avser att teckna avtal med inom de valda varugrupperna ska följas upp. Miljökrav ska vid val av leverantör vara en urvalsfaktor av betydelse. Kunskapen om miljöanpassad upphandling ska ökas hos upphandlare. Dialogen mellan upphandlare och leverantörer angående miljöanpassad upphandling ska förbättras. Stimulera utveckling avseende elektronisk uppföljning av miljöanpassad upphandling

Under projektets gång har ett antal aktiviteter genomförts som träffar med upphandlingsenheterna, politiker och förvaltningschefer, leverantörsträffar inför upphandlingar och utbildningar och seminarier om miljöanpassad upphandling och hållbara inköp. Projektledarna har medverkat i ett antal olika aktiviteter förutom de som projektet själv arrangerat.

För att den miljöanpassade upphandlingen ska fungera så bra som möjligt och kunna ge en positiv effekt på miljön räcker det inte med att fokus ligger på att miljökrav ska ställas i förfrågningsunderlaget och att miljöanpassade varor och tjänster kommer med i olika avtal. Själva upphandlingen ska ses som en länk bland flera i en kedja där alla länkarna är lika viktiga för att den miljöanpassade upphandlingen ska ge en positiv effekt. De andra länkarna i kedjan handlar om politiskt engagemang, hur verksamheterna hanterar inköp och beställningar, användningen av produkterna samt uppföljning av de politiska besluten och målen. Det behövs fokus på hela kedjan. Den workshop om Hela kedjan som genomfördes i april 2008 kom att få mycket stor betydelse för det fortsatta arbetet med miljöanpassad upphandling.

Under projekttiden gjordes en omprioritering där projektarbetet gick från att ha varit av mer praktisk karaktär där projektledaren arbetat med att hjälpa upphandlarna att ställa relevanta miljökrav, till att tänka mer strategiskt och se organisationernas hela struktur, den så kallade "Hela kedjan". Några av de delmål som var uppsatta uppfylldes redan i ett tidigt skede, medan delmål om uppföljning och inte hade uppfyllts vid projektets avslut till förmån för det strategiska arbetet med Hela kedjan.

När projektet avslutats lever arbetet med miljöanpassade upphandlingar vidare i en ny permanent form. En av huvuduppgifterna är att förankra arbetet med Hela kedjan ute i organisationerna. För att detta ska vara möjligt är det av betydelse att varje organisation tar ett eget ansvar. Det måste finnas en vilja och ett engagemang i kommunerna och Landstinget att utbilda och informera. Detta för att stärka alla grupper i Hela kedjan och befästa de kunskaper som finns. Den nya permanenta tjänst som projektet resulterat i ska i denna roll främst verka som en katalysator i organisationerna och se till att arbetet med Hela kedjan kommer i gång ordentligt. Arbetet bör vara strategiskt övergripande snarare än operativt.

Inledning

2006 startades projekt Miljöanpassad Upphandling i Västernorrland på Kommunförbundet Västernorrland. Samtliga kommuner och Landstinget deltog och projektet pågick till och med 2008. Projektledaren, Sofia Ahlstedt, slutade i mitten av september 2008 och ersattes av Anna Hillström som avslutade projektet.

Den här rapporten innehåller en beskrivning av projektet, vilka aktiviteter som genomförts samt en redogörelse för Hela kedjan, ett begrepp som kom att spela en stor roll i projektet samt för kommunernas och Landstingets fortsatta arbete med miljöanpassad upphandling. Rapporten innehåller även en ekonomisk redovisning. Måluppfyllelse beskrivs i den bifogade rapporten från projektets externa utvärderare.

Bakgrund

Mellan 1994 och fram till 2001 bedrevs ett aktivt arbete kring miljöanpassad upphandling med den så kallade Västernorrlandspärmen. Kommunförbundet utvecklade pärmen i samarbete länets kommuner och innehöll förslag på miljökrav på en mängd olika produkter. Pärmen användes och var till stor hjälp för många upphandlare runt om i hela landet. Landstinget arbetade då med en motsvarande manual utarbetad av LfU (Landstingsnätverket för Upphandling). Västernorrlandspärmen var föregångaren till EKU-verktyget, vilket bytte namn till Miljöstyrningsrådets Upphandlingskriterier 2007 och som Miljöstyrningsrådet tillhandahåller.

Trots EKU-verktyget fanns det ett stort behov hos kommunerna och Landstinget att få mer hjälp och stöd för att bland annat kunna ställa bra miljökrav i upphandlingar. De ansåg inte att EKU-verktyget fullt ut uppfyllt de förväntningar som länets upphandlande enheter haft. Länets Regionala miljömål för 2004-2020¹ innehåller en mängd miljö kvalitetsmål och delmål. Exempel på regionala miljömål som kan kopplas till upphandling är Giftfri miljö, Begränsad klimatpåverkan och Frisk luft. Ett delmål till Giftfri miljö säger att senast 2010 ska miljöfrågor vägas in på ett medvetet och naturligt sätt tillsammans med till

¹ De Regionala miljömålen för Västernorrland 2004-2020 är ett strategidokument för att lösa de stora miljöproblemen i länet. Det finns 16 regionala miljömål som bygger på nationella miljö kvalitetsmål. Miljö målen är en vägvisare för den konkreta innebörden av en ekologisk hållbar utveckling och ett hjälpmedel för att bedöma miljö tillståndet, bedöma hotbilder, kunna prioritera åtgärder och följa upp deras miljö effekter. Läs mer om de regionala miljömålen på länsstyrelsens webbplats www.y.lst.se.

exempel pris och kvalitet vid minst 75 % av all upphandling. I dokumentet för de regionala miljömålen föreslås att ett regionalt inköpsstöd inrättas vid Kommunförbundet Västernorrland. Detta förslag hade ett starkt stöd bland länets kommuner och Landsting.

Miljömålet Begränsad klimatpåverkan innehåller delmål som säger bland annat att förbrukningen av bensin och diesel inte ska öka och att minst 8 % av förbrukningen av bensin och diesel ska vara ersatt av etanol eller andra biobränslen 2010. Miljömålet Frisk luft handlar bland annat om att halten luftföroreningar inte ska överskrida riktvärden och att utsläpp från till exempel trafik inte ska ge upphov till besvärande lukt från och med 2020.

I det regionala tillväxtprogrammet, åtgärd 2.4, omnämns arbete med miljöanpassad upphandling bland exemplen på viktiga aktiviteter. Åtgärds målet handlar om att öka antalet produkter och tjänster med miljöprofil samt öka tillväxten hos miljöprofilerade företag. Projekt Miljölandet Västernorrland (2004-2007) lyfte därför upp frågan om miljöanpassad upphandling som en viktig insats för det projektet.

Naturvårdsverket genomförde 2004 en enkätstudie om miljöanpassad offentlig upphandling som sammanställdes i rapport 5445, januari 2005. I rapporten framgick det att 70 % av de tillfrågade offentliga upphandlarna ansåg sig vara varken bra eller dåliga, ganska dåliga eller mycket dåliga på miljöanpassad upphandling. I samma rapport uppgavs att det största hindret för att arbeta med miljöanpassad upphandling var bristande kunskaper om hur man ställer miljökrav. På frågan om vilken information eller vägledning som behövdes svarar de flesta att de behövde hjälp att formulera miljökrav samt behov av lämpliga verktyg. Detta stämde väl överens med uppfattningen hos länets offentliga upphandlare.

Sammantaget fanns det ett behov och en önskan om ett regionalt stöd kring miljöanpassad upphandling. Ett treårigt projekt startades därför 2006 på Kommunförbundet Västernorrland.

Syfte och mål

Projektets syfte var att främja miljödriven näringslivsutveckling genom utveckling av miljöanpassad upphandling som ett verktyg i upphandlingsarbetet inom sex valda produktgrupper. Genom en ökad medvetenhet och tydliga krav ökas både efterfrågan och utbudet av miljöanpassade produkter och tjänster.

Projektets långsiktiga mål var att miljöfrågor ska vägas in i den offentliga upphandlingen i Västernorrlands län på ett medvetet och naturligt sätt tillsammans med till exempel pris och kvalitet. Projektets aktiviteter skulle även bidra till en positiv utveckling mot att de regionala miljömålen som har koppling

till upphandling skulle nås. De regionala miljömål som främst identifierades var Giftfri Miljö, Begränsad Klimatpåverkan och Frisk luft.

Det sattes upp att antal delmål när projektet startades med hjälp av vår externa utvärderingskonsult Annorlunda Konsult.

Delmål 1

Samtliga upphandlingar som projektet involveras i inom valda produktgrupper innehåller tydligt formulerade och relevanta miljökrav.

Delmål 2

Upphandlarna har sällan tid eller möjlighet att göra uppföljningar för att kontrollera om de ställda miljökraven uppfylls. Projektet ska följa upp minst 25 % av de anbud från leverantörer man avser att teckna avtal med inom de valda varugrupperna. Detta för att inför anbudsgivaren betona miljökravens vikt i upphandlingar. Uppföljning ska även ske under tiden avtalet löper.

Delmål 3

Miljökrav ska vid val av leverantör vara en urvalsfaktor av betydelse.

Delmål 4

Kunskapen om miljöanpassad upphandling ska ökas hos upphandlare.

Delmål 5

Dialogen mellan upphandlare och leverantörer angående miljöanpassad upphandling ska förbättras.

Delmål 6

Stimulera utveckling avseende elektronisk uppföljning av miljöanpassad upphandling

Intressenter

Kommunförbundet Västernorrland var projektägare för Miljöanpassad Upphandling i Västernorrland. Nedanstående intressenter har medverkat i projektet på olika sätt, till exempel genom att lägga tid eller bidra med finansiering eller både och.

- Härnösands kommun
- Kramfors kommun
- Sollefteå kommun
- Sundsvall kommun
- Timrå kommun
- Ånge kommun
- Örnsköldsviks kommun
- Kommunförbundet Västernorrland
- Landstinget Västernorrland
- Länsstyrelsen Västernorrland
- Miljöstyrningsrådet
- Nutek
- Vägverket Region Mitt

Kommunförbundet Västernorrland är en ideell förening vars medlemmar är länets sju kommuner. Högsta beslutande organ är förbundsmötet som består av ledamöter från de politiska partierna i länet.

Organisation

Projektledning

Sofia Ahlstedt var projektledare för projektet under den största delen av projekttiden. Jan Eric Nyby vikarierade för Sofia under en period 2006. Anna Hillström övertog projektledarskapet i september 2008. Projektledarens uppgift var att driva och samordna projektet för att uppsatta mål och syfte skulle uppnås.

Styrgrupp

Styrgruppen representerade olika intressenter i projektet och kunde påverka projektets inriktning och innehåll. De hade insyn i arbetet och fungerade även som en planeringsgrupp inför till exempel en workshop som hölls våren 2008. Styrgruppen hade tolv ordinarie styrgruppsmöten och fyra planeringsmöten. Förutom projektledaren ingick följande personer i styrgruppen:

- Anders Lindström, miljöstrateg, Örnsköldsviks kommun
- Charlotta Frenander, jurist, Miljöstyrningsrådet
- Jan Lindgren, projektledare, Vägverket Region Mitt
- Kristin Nystedt, upphandlare, Sundsvalls kommun
- Olle Bertilsson, miljöchef, Landstinget Västernorrland. Tillkom till gruppen 2008.
- Sören Lanner, upphandlingschef, Landstinget Västernorrland

- Kristin Eriksson, miljöhandläggare, Kommunförbundet Västernorrland. Ingick i gruppen under 2006.

Extern utvärderare

Anna Lund och Lena Klingstedt på Annorlunda Konsult anlätades som projektets externa utvärderare. Annorlunda Konsults uppgift var att hjälpa till att sätta upp mål för projektet, utföra enkät- och intervjuundersökningar med olika målgrupper, kontinuerligt granska projektet och utvärdera resultaten. Annorlunda Konsult har tagit fram en delrapport och kommer att göra en slutrapport baserad på undersökningarnas resultat.

Miljöstyrningsrådet

Under hela projekttiden har det funnits ett nära samarbete och utbyte av kunskap och erfarenheter med Miljöstyrningsrådet. Charlotta Frenander, jurist på Miljöstyrningsrådet, har suttit med styrgruppen, vilket har varit en stor tillgång. Projektet har svarat på remisser för nya upphandlingskriterier för belysningsprodukter, personbilar, vitvaror i september 2006 och kemisk-tekniska produkter i mars 2007. Vid en senare uppdatering av de sistnämnda kriterierna deltog projektledaren i en arbetsgrupp.

Prioriterade produktgrupper

I början av projekttiden valdes sex produktgrupper ut som projektet särskilt skulle fokusera på. Urvalet gjordes av upphandlarna tillsammans med projektledningen. Produkterna valdes utifrån att dessa skulle komma att upphandlas under projekttiden och upphandlarna kände att de skulle behöva hjälp med dem. Följande produktgrupper valdes ut:

- Fordon
- Transporter
- Inkontinenshjälpmedel
- Ljuskällor
- Kemisk-tekniska produkter
- Vitvaror

Projektets genomförande

Nedan följer en redovisning av hur projektet arbetade med olika upphandlingar, vilka aktiviteter som arrangerades inom projektet samt vilka övriga aktiviteter projektet deltog i. Den enskilt viktigaste händelsen i projektet var en workshop som projektet arrangerade i april 2008.

Upphandlingar som projektet arbetade med

Projektet har varit involverat i ett flertal upphandlingar under projekttiden på olika sätt och i olika grad. Framst har de utvalda produktgrupperna prioriterats, men projektet har även jobbat med andra produktgrupper. Under projekttiden har kommunerna och Landstinget genomfört upphandlingar av samtliga prioriterade produktgrupper.

I de flesta upphandlingar som projektet varit involverat i har miljökraven utgått från Miljöstyrningsrådets upphandlingskriterier. I samverkan mellan den upphandlande enheten och projektledaren har man kommit fram till vilka miljökrav som ska ställas. Upphandlarna har främst bett om hjälp när de är i fasen då de ska ställa miljökrav på produkterna. Det har funnits en osäkerhet om huruvida de kan använda miljökraven från Miljöstyrningsrådets upphandlingskriterier rakt av eller om de måste anpassa dem på något sätt efter lokala förutsättningar och efter hur marknaden ser ut. Ofta har upphandlarna hört av sig till projektledaren för att diskutera igenom de miljökrav de tänkt ställa innan förfrågningsunderlaget publiceras.

Vid något tillfälle har det saknats aktuella upphandlingskriterier hos Miljöstyrningsrådet. Då har projektledaren i samverkan med den upphandlande enheten tillsammans formulerat miljökrav.

Inför ett antal upphandlingar har projektledaren gjort enklare marknadsundersökningar för att rätt nivå ska sättas på miljökraven. Tuffa krav riskerar att få eller i värsta fall inga anbud kommer in och allt för lösa krav ger inte tillräcklig miljöeffekt. Exempel på marknadsundersökningar var inför upphandling av diverse transporttjänster, kemisktekniska produkter samt fordon. Projektledaren har hjälpt till att ställa miljökrav i ett flertal upphandlingar i samverkan med den upphandlande enheten. I ett par fall har projektledaren även hjälpt till i bedömningen och utvärderingen av de inkomna anbuden.

Produktområde	Upphandling av	Upphandlande kommun/LVN - samordnande	Upphandlare
Fordon	leasing av personbilar, transportfordon, minibussar	LVN för LVN, Härnösand, Sollefteå, Timrå, Ånge och Örnsköldsvik	Erling Eliasson, Tobias Olofsson
Hyrbilar	Hyrbilar	Örnsköldsvik	Wim Eikelboom
Transport	Distribution av inkontinenshjälpmedel.	Sundsvall för alla kommuner	Kristin Nystedt eller Eva Wikström
Transport	Transport av färdiglagad mat mellan Sundsvall och Örnsköldsvik	LVN	Tobias Olofsson
Transport	Transport av hushållsavfall	Örnsköldsvik	Wim Eikelboom
Transport	Transport av mat till pensionärer	Timrå	Maria Hjalmarsson
Transport	Transport av färdiglagad mat till skolor, förskolor och äldreboenden	Timrå	Maria Hjalmarsson
Transport	Pistmaskin	Härnösand	Sven Edbladh
Transport	Livsmedelsdistribution	Sundsvall för Sundsvall, Timrå	Kristin Nystedt, Eva Wikström
Transport	Transport av avlidna	Härnösand	Sven Edbladh
Bevakningstjänst	Bevakningstjänst	Timrå	Maria Hjalmarsson
Vitvaror	Hushållsvitvaror	Örnsköldsvik	Annelie Edlund
IT-produkter	Datorer och skärmar	LVN	Tobias Olofsson
AV-produkter	AV-produkter	Örnsköldsvik	Wim Eikelboom
Toner	Toner	Ånge	Åsa Skarpsvård
Papper	Kopieringspapper	Härnösand	Sven Edbladh
Livsmedel	Livsmedel	Sundsvall för Sundsvall, Timrå	Kristin Nystedt, Eva Wikström
Restaurangrörelse	Restaurangrörelse Strandbo	Timrå	Maria Hjalmarsson
Förrådsupphandling	Batterier och laddare till rullstolar etc	LVN	Pia Dahne
Förrådsupphandling	Kem, inko, kontor, div sjukvårdsartiklar, batterier, toner mm	LVN	Tony Westin, Marie Fernlund, Pia Dahne
Entreprenad	Gräsklippningstjänst	Kramfors	Gudrun Abrahamsson
Entreprenad	Entreprenadmaskintjänst	Sundsvall, Timrå	Ulrika Nordlander
Entreprenad	Yttre skötsel Sollefteå sjukhus	LVN	Tobias Olofsson
Entreprenad	Skogsavverkning	LVN	Tobias Olofsson
Textil	Arbetskläder	Timrå	Maria Hjalmarsson
Textil	Arbetskläder ambulansen	LVN	Marie Fernlund
Textil och tvättjänst	Tvätt- och textilservice, inkl kläder	LVN	Marie Fernlund, Sören Lanner
Tvättjänst	Tvättjänst	Härnösand	Sven Edbladh
Tvättjänst	Tvättjänst	Timrå	Maria Hjalmarsson
Färg	Färg	Timrå	Maria Hjalmarsson
Färg	Färg	Örnsköldsvik	Wim Eikelboom
Leksaker	Leksaker	Sollefteå	Inga-Märit Nordlund
Inkontinenshjälpmedel	Inkontinenshjälpmedel	Sundsvall för alla	Kristin Nystedt, Eva
Kemisk-tekniska produkter	Kemisk-tekniska och hygien produkter	Örnsköldsvik	Arnold Eriksson
Kemisk-tekniska produkter	Kemisk-tekniska och hygien produkter	Sundsvall	Martin Bäckman
Kemisk-tekniska produkter	Kemisk-tekniska och hygien produkter	Kramfors	Gudrun Abrahamsson

Tabell: Upphandlingar som projektet arbetade med

Leasingfordonsupphandling som exempel

En av de viktigare upphandlingarna som projektet varit involverat i var upphandlingen av leasingfordon som påbörjades under hösten 2006. Landstinget Västernorrland samordnade upphandlingen för sig själva och kommunerna i länet. Sundsvall gjorde en egen upphandling.

Landstinget och de flesta av kommuner hade satt upp politiska mål, så kallade konsumtionsmål, om hur stor andel av deras fordonspark som skulle utgöras av

miljöbilar. Härnösand har satt upp 75 % miljöbilar och Landstinget, Timrå samt Örnsköldsvik 100 % miljöbilar. Sollefteå satte upp en prioriteringsordning med etanolbilar i första hand, snåla dieselbilar i andra hand och bensinbilar i tredje hand beroende på hur tankmöjligheterna ser ut. Ånge, som ännu inte fått något etanoltankställe satte upp att i första hand skulle snåla dieslar leasas och att bensinbilar skulle kunna beställas på avsteg. (Sundsvalls kommun har satt upp som mål att 50 % av fordonen ska gå att drivas med förnyelsebart drivmedel)

Landstinget och kommunerna kom gemensamt fram till att den statliga definitionen av miljöbilar skulle användas i upphandlingen och att Miljöstyrningsrådet upphandlingskriterier, dåvarande EKV-kriterier, för fordon skulle användas.

Projektet var med i upphandlingen under flera steg. Första uppgiften var att göra en marknadsundersökning och ta reda på vilka bilar som uppfyllde definitionen för miljöbilar. Detta gjordes genom telefonsamtal med återförsäljare, generalagenter samt informationssökning på bland annat bilmärkenas hemsidor. I början av november 2006 arrangerade projektet en temadag om miljöbilar och alternativa drivmedel. Målgrupp för den träffen var upphandlare, men också politiker och andra intresserade. Syftet med temadagen var att kunskapsnivån om vilka miljöbilar och alternativa drivmedel som fanns på marknaden skulle höjas. För att kommunicera de miljökrav som var tänkt att ställas bjöds återförsäljare in från hela länet till en leverantörsträff senare i november. De fick då bland annat information om miljökraven och möjlighet att ställa frågor och diskutera kraven. Miljökraven som sedan ställdes i upphandlingen utgick från Miljöstyrningsrådets upphandlingskriterier med vissa förändringar utifrån den information som framkommit under hösten. När anbudena kom in analyserade projektledaren om fordonen uppfyllde de ställda miljökraven genom att jämföra informationen i marknadsundersökningen mot vad anbudsgivarna uppgivit.

Genomförda aktiviteter i projektet

Under projektets gång har ett antal aktiviteter genomförts. Nedan följer en beskrivning av dessa.

Träffar med upphandlingsenheterna

Under 2006 träffade projektledaren i stort sett alla upphandlare inom kommunerna och Landstinget för att informera dem om projektet och knyta kontakt med dem. Projektledaren träffade dem ute på respektive upphandlingsenhet. Syftet med träffarna och informationen var att de skulle börja nyttja projektet som resurs i olika upphandlingar de behövde hjälp med. Under hela projekttiden har projektledaren sedan haft en nära kontakt med alla upphandlingsenheterna. På de enheter där flera upphandlare arbetar har kontakten med upphandlarna varierat beroende på om de jobbat med upphandlingar inom projektets prioriterade områden.

Träffar med politiker och förvaltningschefer 2007-2008

I början av projektet hade projektledaren i stort sett ingen kontakt med politikerna och förvaltningschefer. Fokus låg på att konkret hjälpa till i upphandlingarna och därför hade projektet mest kontakt med upphandlarna. Fokus förändrades dock över tid och efterhand sågs upphandlingen som en del i en större process. Processen kom att kallas för Hela kedjan och beskrivs längre fram i rapporten. I och med att fokus förändrades kom politikerna och förvaltningscheferna att utgöra mycket viktiga målgrupper för projektet. Projektledaren åkte till samtliga kommuner (ej Sundsvall) och träffade politiker och förvaltningschefer i olika forum. Det kunde till exempel vara arbetsutskottssammanträde för Kommunstyrelser, Kommunstyrelsesammanträden, ledningsgrupper och kommundirektörsträffen. Mycket viktiga forum var också Kommunförbundets styrelsesammanträden och Forum för Regional Utveckling. Dessa bägge hade störst genomslagskraft för det fortsatta arbetet kring miljöanpassad upphandling och Hela kedjan. Syftet med projektets medverkan på sammanträdena var att informera om projektet samt lyfta upp upphandlingsfrågan som en viktig del i organisationen där de som politiker och högre tjänstemän spelar en mycket viktig roll för att miljöanpassad upphandling ska fungera som en drivkraft för hållbar utveckling.

Utbildning för beställare i Härnösands kommun 2007-2008

Härnösands kommun införde ny beställarorganisation med färre behöriga beställare än tidigare under 2007. I samband med den nya organisationens införande kallades alla utsedda beställare till utbildning om bland annat upphandling, avtalsregistret och hur en beställning ska göras. Deltagarna var mellan 5 och 15 vid varje tillfälle. Vid varje utbildningstillfälle medverkade projektledaren för att berätta om miljöanpassad upphandling, Hela kedjan och att beställarna har en viktig roll när de väljer produkter för att kommunen ska kunna minska sin miljöpåverkan. Ofta kom det frågor om till exempel olika produkters miljöpåverkan och vilka produkter de skulle välja ur ett miljöperspektiv.

Utbildning för beställare i Kramfors kommun 2008

Kramfors kommun gjorde en översyn i ekonomisystemet över hur inköpen i kommunen gick till. Man såg att det fanns stora brister i avtalstroheten och att pengar kunde sparas om beställarna bättre kände till processen kring inköpen, kommunens avtal och hur en beställning ska göras. Vid varje utbildningstillfälle medverkade projektledaren för att berätta om miljöanpassad upphandling, Hela kedjan och att beställarna har en viktig roll när de väljer produkter för att kommunen ska kunna minska sin miljöpåverkan. Ofta kom det frågor om till exempel olika produkters miljöpåverkan och vilka produkter de skulle välja ur ett miljöperspektiv. Deltagarna var mellan 25 och 35 vid varje tillfälle

Temadag om alternativa drivmedel och fordonstekniker 061102

Projektet arrangerade tillsammans med projekt Hållbara Transporter i Västernorrland en temadag om miljöbilar och alternativa drivmedel inför länets leasingfordonsupphandling. Syftet med temadagen var kunskapspåfyllnad om

vilka olika alternativ som finns att välja mellan på marknaden. Temadagen innehöll en faktadel om miljöbilar och alternativa drivmedel och ett gott exempel om Östersunds kommuns erfarenheter av miljöbilar. Temadagen sändes även via webb-TV. Det deltog 25 personer på plats samt 18 personer via webb-TV.

Leverantörsträff inför fordonsupphandling 061129

En leverantörsträff genomfördes hösten 2006 inför länets gemensamma upphandling av leasingfordon. Syftet med träffen var bland annat att leverantörer skulle få möjlighet att ta del av vilka miljökrav som skulle komma att ställas i upphandlingen och få möjlighet att lämna synpunkter utifrån sitt perspektiv. Till träffen kom det 16 personer från nästan lika många återförsäljare. 45 företag från hela Västernorrland bjöds in till träffen.

Upphandlarträff 070521

Samtliga upphandlare på kommunerna och Landstinget bjöds in till träff om projektet till Kommunförbundet Västernorrland. Dagen handlade om hur det dittills gått i projektet, vad som genomförts och vilka aktiviteter som planerades. En stor del av dagen ägnades åt diskussioner om vad som behövdes för att arbetet med miljöhänsyn i upphandlingarna ska bli långsiktigt och fungerande på ett bra sätt även när projektet avslutats. Med under dagen var också Astrid Stockenberg som är miljösamordnare på Eskilstunas kommun. Hon berättade om hur de jobbar med miljöanpassad upphandling. 17 upphandlare deltog på träffen.

Utbildning om miljöanpassad upphandling för upphandlare 080221

Charlotta Frenander och Matilde Unge från Miljöstyrningsrådet genomförde på uppdrag av projektet en heldagsutbildning i Härnösand om miljöanpassad upphandling. Utbildningen riktade in sig på varför miljökrav ska ställas, hur miljökrav förhåller sig till LOU samt Miljöstyrningsrådets upphandlingskriterier. Målgruppen för utbildningen var samtliga medarbetare som genomför upphandlingar inom kommunerna och Landstinget samt kommunala bolag. Det deltog 45 personer i utbildningen.

Workshop om Hela kedjan 080410

I april 2008 genomfördes en workshop som kom att få mycket stor betydelse för det fortsatta arbetet med miljöanpassad upphandling och en process som kom att kallas Hela kedjan. Se vidare sidan 18.

Seminarie om hållbara inköp 081117

Dagen arrangerades tillsammans med SAMT-projektet i samverkan med Arena Miljölandet Västernorrland och EUROPEISKA UNIONEN regionala utvecklingsfonden. Seminariet bestod av "Alternativa fordonsbränslen" - Göran Bodén och Erik Thunström, Upphandlingsenheten, Sundsvalls kommun, "Biogasprojektet" - Åke Jonsson, Fokusera i Sundsvall AB, "Handeln som hävstång för mänskliga rättigheter" - Renée Andersson, Indiska Magasinet samt "Man får, det går" - Charlotta Frenander, Miljöstyrningsrådet. Målgruppen för

utbildningen var samtliga medarbetare som genomför upphandlingar inom kommunerna och Landstinget samt kommunala bolag. Det deltog 33 personer i utbildningen.

Miljöchefsträff 081201

Projektledaren medverkade på Miljöchefsträff för Västernorrlands kommuner på Kommunförbundet. Föredraget handlade om det fortsatta arbetet efter projektets slut.

Övriga aktiviteter projektet medverkat i

Projektledarna har medverkat i ett antal olika aktiviteter förutom de som projektet själv arrangerat. Nedan följer en kort beskrivning av dessa.

EU's trafikantvecka september 2006

Projekt Hållbara Transporter arrangerade under EU's Trafikantvecka informationskampanj och visningar av miljöbilar runt om i länet. Projektledaren deltog under aktiviteterna i Timrå, Sollefteå, Kramfors och Härnösand.

Seminarium om miljökrav i offentlig upphandling 061019

Kommunförbundet Västernorrland arrangerade tillsammans med Sveriges Ekokommuner, Sveriges Kommuner och Landsting samt Miljölänet Västernorrland ett seminarium om miljökrav i offentlig upphandling. Seminariets underrubrik var "Ett viktigt verktyg för att nå de nationella miljö kvalitetsmålen". Projektledaren höll ett föredrag om projektet.

Kurs om offentlig upphandling 070510

Projektledaren deltog som föredragshållare på en kurs om hur den offentliga upphandlingen skulle hanteras i kommunerna. Kursen hölls i Sundsvall och arrangerades av Kommunförbundet Gävleborg och Västernorrland. Föredraget handlade om hur miljökrav kan ställas i offentlig upphandling, kort om dåvarande EKV-verktyget samt erfarenheterna från projektet. Målgrupp för kursen var politiker och tjänstemän som berördes av upphandlingsfrågor.

Miljö- och byggpresidieträff 070511

Projektledaren medverkade på Miljö- och byggpresidieträff för Västernorrlands kommuner på Höga Kusten Hotellet. Föredraget handlade om erfarenheter från projektet.

Visionsgrupp för det hållbara miljölänet 070907

Länsstyrelsen visionsgrupp för det hållbara miljölänet hade ett av sina möten på Kommunförbundet. Projektledaren presenterade projektet och erfarenheter från det.

Frukostmöte med småföretagare 071127

KIAB arrangerade ett frukostmöte tillsammans med upphandlingssamordnaren i Kramfors, Gudrun Abrahamsson, för småföretagare om offentlig upphandling. Projektledaren höll ett föredrag om miljöanpassad upphandling och gav exempel på vilka typer av miljökrav som kan ställas på leverantörerna och deras produkter.

Landstingets fördjupade miljöutbildning för miljöombud 071128

Projektledaren medverkade på Landstingets fördjupade miljöutbildning för miljöombud på Hålsjö Folkhögskola. Föredraget innehöll en kort presentation om projektet samt höll en föreläsning om upphandling med inriktning på miljöanpassad upphandling.

Seminarium om upphandling av miljöbilar och drivmedel 071204

Projektledaren medverkade som föredragshållare i Umeå på ett seminarium arrangerat bland annat av BioFuel Region om upphandling av miljöbilar och drivmedel. Föredraget handlade om Landstingets samordnade upphandling av leasingfordon, vilka miljökrav som ställdes och vad resultatet av upphandlingen blev.

Landstingets grundläggande miljöutbildning 071205

Projektledaren medverkade på Landstingets grundläggande miljöutbildning på Sundsvalls sjukhus. Föredraget handlade om miljöanpassad upphandling och projektet.

Seminarium om hållbara inköp för stärkt konkurrenskraft 080206

Projektledaren medverkade som föredragshållare på ett seminarium om hållbara inköp för stärkt konkurrenskraft, vilket arrangerades av Sundsvalls affärsnätverk för miljödriven tillväxt (SAMT). Föredraget handlade om erfarenheter från projektet.

Utbildningsdag om offentlig upphandling och inköp i Ånge 080204

Ånges upphandlingssamordnare arrangerade en utbildningsdag för chefer och arbetsledare i Ånge kommun om offentlig upphandling och inköp. Projektledaren höll ett av föreläsningsspassen, vilket innehöll en del om projektet, vad miljöanpassad upphandling innebär samt vilken typ av miljökrav som kan ställas i upphandlingar.

Föreläsning Gudmundråskolan, Kramfors 080220

Lärarna på Gudmundråskolan bjöd in projektledaren för att hålla ett föredrag om miljöanpassad upphandling och hur de som beställare i Kramfors kommun kan bidra till hållbar utveckling genom vad de väljer att köpa in till skolan.

Miljö- och byggpresidieträff 071104

Projektledaren medverkade på Miljö- och byggpresidieträff för Västernorrlands och berättade om projektets erfarenheter och det fortsatta arbetet efter projektets slut.

Länshållbarhetsråd 071107

Projektledaren medverkade på Länsstyrelsen Västernorrlands Länshållbarhetsråd och berättade om projektets erfarenheter och det fortsatta arbetet efter projektets slut.

Nationellt nätverk för miljöanpassad upphandling, träff i Malmö 081125

Projektledaren medverkade och berättade om projektets erfarenheter och det fortsatta arbetet efter projektets slut.

Energistyrgrupp 081217

Projektledaren medverkade på Västernorrlands energikontors styrgruppsmöte. Föredraget handlade om projektets erfarenheter och det fortsatta arbetet efter projektets slut.

Hela kedjan

Den 10 april 2008 arrangerade projektet en workshop om Hela kedjan, vilket är en modell som beskriver miljöanpassad upphandling som en del av en större process. Workshopen fick mycket stor betydelse för kommunernas och Landstingets syn på och deras fortsatta arbete med upphandlings- och miljöfrågor. Nedan följer en beskrivning av workshopens genomförande, Hela kedjan samt resultat.

Beskrivning av workshopen

Syftet med workshopen var att

- belysa att det är flera länkar i en kedja (politiska mål och beslut, upphandling, beställning/avrop, användning av produkter och uppföljning) som måste hålla ihop och samspela för att miljöanpassad upphandling ska kunna ge en så positiv miljöeffekt som möjligt.
- identifiera, synliggöra och diskutera svaga (och starka) delar inom länkarna i kommunernas och Landstingets organisationer.
- vara ett tillfälle för erfarenhets- och kunskapsutbyte inom och mellan de olika organisationerna kring hur miljöanpassad upphandling ska fungera så bra som möjligt.
- vara ett steg mot hur kommunerna och Landstinget ska agera och profilera sig kring miljöanpassad upphandling i fortsättningen.

Dagen innehöll både föreläsningar och gruppövningar. Deltagarna fick arbeta med frågeställningar både tillsammans med deltagare från den egna kommunen/Landstinget och med andra. Förutom föreläsningarna som låg till grund inför gruppövningarna fick vi del av hur Västra Götalandsregionen jobbar med miljöanpassad upphandling.

Målgruppen för workshopen var bred för att olika perspektiv och synsätt kring miljöanpassad upphandling skulle belysas. Från varje kommun och Landstinget bjöds en ledande politiker, upphandlingschef/-samordnare, förvaltningschef samt beställare in. Samtliga deltagare blev personligt inbjudna. Närvaron var mycket hög. Endast en person saknades på grund av sjukdom.

Glenn Nordlund, Kommunförbundets styrelseordförande och vice ordförande i Örnsköldsviks kommunstyrelse samt projektledaren hälsade välkomna och inledde dagen. Michael Jalmy, konsult och processledare från Esam AB föreläste samt var workshopledare tillsammans med projektledaren och Göran Bodén, upphandlingschef i Sundsvalls kommun. Föregraden handlade bland

annat om klimat- och miljöutmaningen, hur kopplingen ser ut mellan miljö och upphandling och hur upphandlingsprocessen kan kvalitetssäkras.

Själva workshopen bestod av 3 olika gruppövningar där deltagarna bland annat skulle identifiera, synliggöra och diskutera svaga och starka delar inom länkarna i kommunernas och Landstingets organisationer. Vilka var de viktigaste utmaningarna som skulle lösas för att få hela kedjan att fungera så bra som möjligt?

Beskrivning av Hela kedjan

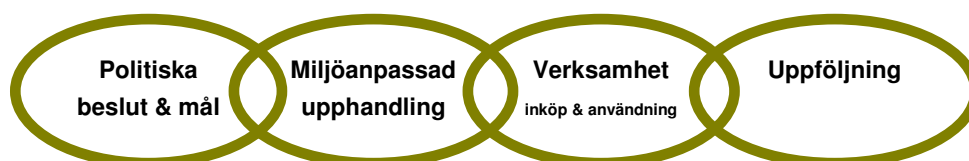
För att den miljöanpassade upphandlingen ska fungera så bra som möjligt och kunna ge en positiv effekt på miljön räcker det inte med att fokus ligger på att miljökrav ska ställas i förfrågningsunderlaget och att miljöanpassade varor och tjänster kommer med i olika avtal. Själva upphandlingen ska ses som en länk bland flera i en kedja där alla länkarna är lika viktiga för att den miljöanpassade upphandlingen ska ge en positiv effekt. De andra länkarna i kedjan handlar om politiskt engagemang, hur verksamheterna hanterar inköp och beställningar, användningen av produkterna samt uppföljning av de politiska besluten och målen. Det behövs fokus på hela kedjan.

I sammanhang kring miljöanpassad upphandling fokuseras det ofta nästan enbart på själva upphandlingsprocessen där miljökrav på produkterna ställs. Det är när alla länkarna sitter ihop och de olika länkarna blir medvetna om sin egen roll och ansvar och hur de andra länkarnas roller och ansvar ser ut i sammanhanget som miljöanpassad upphandling kan ge den största miljönyttan. Det spelar ingen roll hur duktig en enskild länk är på sitt område om inte de andra länkarna hakas på och fungerar i samspel.

Politiska beslut och mål

Politiskt engagemang och intresse för upphandlingsfrågor är en mycket viktig länk för att miljöanpassad upphandling ska fungera så bra som möjligt och ge en positiv miljöeffekt. Insikt och kunskap om att kunna använda upphandlingen som ett styrsystem för att uppnå till exempel regionala och lokala miljömål är värdefull.

Alla kommunerna i länet och Landstinget har tagit politiska beslut om att organisationen ska jobba med miljöanpassad upphandling och ställa miljökrav i förfrågningsunderlagen. De har även satt upp konsumtionsmål för till exempel miljöbilar. Tydliga politiska beslut och mål kring miljöanpassad upphandling och bra kommunikation är nödvändiga för att den upphandlande enheten ska kunna nyttja möjligheten att miljöanpassa upphandlingen fullt ut.

Miljöanpassad upphandling – en av länkarna i kedjan

För att miljöanpassad upphandling ska ge en verklig positiv effekt för miljön är det viktigt att de miljökrav som ställs i upphandlingarna är relevanta, genomtänkta, väl formulerade och att de följs upp. För det behövs kompetens hos dem som ställer miljökraven och resurser som ger dem möjlighet att till exempel undersöka marknaden och följa upp att produkterna motsvarar de ställda kraven. Grundläggande är också att det finns politiska beslut och mål som sätter upp riktningen för upphandlingarna ur ett miljöperspektiv.

Verksamhet – inköp och användning

En annan viktig länk i kedjan utgörs av kommunernas och Landstingets verksamheter när de beställer/köper in varor och tjänster och sedan använder dem. Köptroheten mot avtalen har i sammanhanget en stor betydelse.

Köptroheten mot avtalen är viktig, förutom ur juridiska och ekonomiska aspekter, även ur miljömässiga. När varor och tjänster upphandlats har det förhoppningsvis ställts miljökrav där det är lämpligt och möjligt enligt LOU. Produkterna som finns i avtalen för beställning/avrop har då en viss miljöstandard som riskerar att gå förlorad om inköpen görs utanför avtalen. I värsta fall vägs inte miljö in överhuvudtaget om inköpen görs utanför befintliga avtal.

Även om miljökrav har ställts på produkterna i avtalen kan beställarna göra ytterligare miljömedvetna val när de avropar/beställer. Det kan till exempel finnas avtal på både miljöbilar och konventionella bilar eller ekologiskt och konventionellt producerat livsmedel. Andra exempel på när beställaren kan göra miljömedvetna val är genom att titta på och jämföra till exempel energiförbrukning på olika produkter, brinntid på belysningsprodukter, beställa tågresor framför flygresor och välja miljömärkta produkter. Det måste vara enkelt för beställarna att välja miljöanpassade produkter. Stor miljönytta görs så klart också när inköpen kan undvikas. Kan behovet tillgodoses på annat sätt?

Hur produkterna används och utnyttjas har också stor betydelse för miljön. Stor miljönytta kan göras genom att tänka och agera resurs- och energisnålt och att använda produkterna på avsett sätt. Exempel på detta är att dosera kemisktekniska produkter rätt, kopiera dubbelsidigt, stäng av elektriska apparater helt och låt dem inte stå på stand-by, släck lyset, stäng av datorer och skärmar när de inte används, tanka etanol i etanolbilen, driftoptimering av ventilation osv.

Uppföljning

För att kunna veta hur det går med den miljöanpassade upphandlingen och om den ger någon miljönytta är det nödvändigt med uppföljning. Uppnås de politiska målen? Följs de politiska besluten? Följs direktiven att kommunerna och Landstinget ska ställa miljökrav? Fungerar rutiner kring beställning/avrop? Hur ser köptroheten mot avtalen ut? Jobbar verksamheterna med att spara på resurser och energi? Blev det någon miljönytta?

Helt enkelt: Sitter länkarna ihop som en kedja från de politiska besluten och målen, genom upphandlingsprocessen till att produkterna beställas/avropas och används och utnyttjas? Vad behöver förändras och vad kan göras bättre?

Resultat av workshopen om Hela kedjan

Nedan följer först några av de viktigaste resultaten från workshopens övningar. Efter sammanfattningen följer resultaten mer detaljerat uppdelat på varje länk i kedjan.

Några viktiga sammanfattande punkter

- Kommunernas och Landstingets styrdokument kring miljöanpassad upphandling är inaktuella och behöver revideras.
- Upphandlarna tycker att Miljöstyrningsrådet upphandlingskriterier oftast fungerar bra, men det kan ibland finnas en osäkerhet om vad konsekvensen av ett krav blir. Vad blir effekten på miljöpåverkan och hur motsvarar marknaden kravet?
- Det finns generellt en bristande köptrohet mot avtalen. Detta ger konsekvenser ur flera aspekter – ekonomiska (dyrare produkter utanför avtal, arbetstidskostnader, kostnader att lägga upp nya leverantörer mm), juridiska (avtalsbrott) och miljömässiga (risk att miljöaspekten inte vägs in alls). Det behövs tydligare beställarrutiner och färre beställare.
- Uppföljning både av ställda miljökrav i upphandlingar och uppföljning och återkoppling av politiska beslut och mål kring miljöanpassad upphandling och konsumtion är mer eller mindre ett bekymmer i samtliga kommuner och Landstinget då det sällan eller aldrig genomförs.
- Kopplingen mellan upphandling och en organisations miljöpåverkan genom konsumtionen har inte uppmärksamats och tydliggjorts i tillräcklig utsträckning på politisk nivå vilket har gjort att frågorna inte prioriterats. Främsta orsakerna till bristerna är att medvetenheten och kunskapen kring det har varit begränsade.
- Det finns generellt en bristande organisationsstruktur och styrning kring miljöanpassad upphandling och de övriga länkarna om politiska beslut & mål, avrop/beställning och användning av produkterna samt uppföljning. Samverkan och kommunikation mellan länkarna är begränsade och ansvarsfördelning och rutiner är oklara.
- En mognadsprocess med ökad medvetenhet och kunskap om hela kedjan håller på att ske, kanske framför allt på politisk nivå där miljöanpassad upphandling och konsumtion gått från icke-fråga till mer prioriterad

fråga.

- Samtliga kommuner och Landsting var överens om att en fortsatt samverkan i länet kring miljöanpassad upphandling och hela kedjan behövs även efter att det nuvarande projektet avslutats.

Länk 1. Politiskt engagemang och politiska beslut & mål kring miljöanpassad upphandling och konsumtion. Från icke-fråga till fråga

Miljöanpassad upphandling har under lång tid tillämpats i Västernorrlands kommuner och Landsting. Upphandlarna har ställt miljökrav på varorna och tjänsterna, men generellt har det enbart funnits begränsat med politiska beslut och mål som påverkat och styrt den miljöanpassade upphandlingen och övriga länkar i kedjan. Orsaken till det begränsade politiska engagemanget och styrningen är att kunskapen och medvetenheten kring frågorna har varit (är) begränsade. Kopplingen mellan upphandling och en organisations miljöpåverkan genom konsumtionen har inte uppmärksammats och tydliggjorts på politisk nivå vilket har gjort att frågorna inte prioriterats.

Ofta kommer politikerna in i en upphandling först inför att tilldelningsbeslutet ska fattas. Politikerna behöver komma in i tidigare skede till exempel genom tydliga beslut och mål kring upphandling och konsumtion. Ett exempel på tydliga beslut och mål är att nästan samtliga kommuner och Landstinget har satt upp så kallade konsumtionsmål för hur stor andel av deras fordon som ska vara miljöbilar. Det är mycket viktigt att de beslut och mål som antas är förankrade i verksamheterna, går att bryta ner till verksamhetsmål och indikatorer som är konkreta, mät- och uppföljningsbara.

Det håller nu på att ske en mognadsprocess och frågorna ”ligger i tiden”. På workshopen konstaterades det att från att ha varit en politisk icke-fråga på grund av ovanstående är det idag en viktig fråga som ska prioriteras. Det finns idag en större politisk medvetenhet om att upphandlingen kan användas som ett effektivt verktyg för att minska kommunernas och Landstingets miljöpåverkan, men också att övriga länkar, som berör hur beställarorganisationen fungerar, hur produkterna används samt vikten av uppföljning av mål och beslut, är mycket viktiga för att nå miljönytta.

Som viktig utmaning nämnde politikerna på workshopen frågan om hur de ska balansera miljökrav med ekonomiskrav. Kanske måste större kostnader tas i början för att i längden både få ekonomiska och miljömässiga vinster. Eventuella kostnadsökningar av att köpa in till exempel mer ekologiskt livsmedel, energisnålare produkter osv. begränsar beställarna och verksamheterna och då måste det finnas en tydlig styrning med politiska beslut och mål kring länkarna i hela kedjan som berör miljöanpassad upphandling och konsumtion.

Styrdokument som berör miljöanpassad upphandling

Samtliga kommuner och Landstinget har styrdokument som innehåller

formuleringar som syftar till att miljö ska vägas in vid upphandlingar. Gemensamt för alla är att styrdokumenterna, till exempel upphandlings- och miljöpolicy, miljöprogram och dylikt, är mer eller mindre inaktuella och har inte reviderats regelbundet. Det finns generellt en bristande kunskap om innehållet i dokumenterna eftersom de inte hållits levande och inte kommunicerats tillräckligt mellan till exempel upphandlare och politiker.

Flera av kommunerna och Landstinget bestämde sig för under workshopdagen att styrdokumenterna ska revideras och uppdateras.

Länk 2. Miljöanpassad upphandling ur upphandlarnas perspektiv

Upphandlarna, både i kommunerna och i Landstinget, har länge jobbat med att ställa miljökrav på de produkter som köps in till verksamheterna. Idag använder de sig främst av Miljöstyrningsrådets upphandlingskriterier och har tidigare använt det så kallade EKV-verktyget. Kriterierna fungerar oftast bra, men det kan ibland finnas en osäkerhet om vad konsekvensen av ett krav blir. Vad blir effekten på miljöpåverkan och hur motsvarar marknaden kravet?

Ur upphandlarnas perspektiv är de största utmaningarna att tydligare och mer målmedveten styrning av den miljöanpassade upphandlingen och övriga länkar behövs med klara roller och ansvarsfördelning samt att köptroheten måste bli bättre.

Idag finns det ofta en osäkerhet kring vem det är som "äger" och därmed ansvarar för miljökraven som ska ställas i en upphandling. Det blir ofta upp till upphandlarna att sätta miljökraven på en viss nivå efter eget huvud. Behovsanalys och förankringsprocess ute i den upphandlande verksamheten och en klar "ägare" av miljökraven behövs, vilket det generellt finns brister kring. Det behövs även en tydligare politisk styrning och stöttning med klara riktlinjer, beslut och mål för miljöanpassad upphandling. Utan det politiska engagemanget begränsar det möjligheten att använda/utnyttja den miljöanpassade upphandlingen fullt ut för att nå en så stor miljönytta som möjligt. Det finns även brister i rutiner och ansvarsfördelning kring uppföljning av de ställda miljökraven.

Länk 3. Avrop/beställning och användning av produkterna i verksamheterna

En av de största utmaningarna som de flesta kommunerna och Landstinget tog upp på workshopen är att köptroheten mot avtal är bristfällig på många håll. Deltagarna var överens om att orsakerna till detta handlar om otydlig styrning med oklara rutiner för beställning, brister i förmågan att kommunicera ut information och att det finns allt för många beställare i organisationerna. Ett gott exempel på hur man kan komma till rätta med problemen är Härnösands kommun som under 2007-2008 minskar ner antalet beställare och utbildar dessa. En annan viktig åtgärd för kommunerna och Landstinget är att öka användandet av elektroniska beställningar, vilket underlättar för beställaren. Organisationerna har kommit olika långt i det arbetet.

Under workshopen framgick det att beställarna ibland känner sig begränsade och kan inte ta den miljöhänsyn de skulle vilja, till exempel när det gäller inköp av ekologiskt livsmedel. Eftersom det kan innebära en kostnadsökning behöver de politisk styrning och beslut för att kunna öka de inköpen.

Ett problem som kan uppstå när till exempel nya it-produkter, belysning och andra energiförbrukande produkter köps in är att kostnaden vid inköp av produkten och el-förbrukningen inte betalas av samma förvaltning. Mer energisnåla produkter kan vara dyrare i inköp, men under produktens livslängd sparas de pengarna in genom en lägre energiförbrukning. Den lägre energiförbrukningen kommer inte den inköpande förvaltningen tillgodo och det kan då bli svårare att motivera det dyrare inköpsalternativet för att produktens energiförbrukning är lägre.

Kunskap och återkopplingen till medarbetare ute på förvaltningarna är mycket viktigt för att de ska motiveras och engageras för att spara på energi och resurser och använda produkterna på avsett sätt, men det behövs även ett ekonomiskt svängrum och att förvaltningen kan se och helst få sparade kronor och ören tillbaka till förvaltningen för att nå störst effekt.

Länk 4. Uppföljning och återkoppling av miljökrav och politiska beslut & mål

Uppföljning både av ställda miljökrav i upphandlingar och uppföljning av politiska beslut och mål kring miljöanpassad upphandling och konsumtion är mer eller mindre ett bekymmer i samtliga kommuner och Landstinget då det sällan eller aldrig genomförs.

Oavsett om det är uppföljning av miljökrav eller politiska beslut och mål är en viktig orsak till bristerna att ansvarsfördelning och rutiner inte är klargjorda. Vem ska göra uppföljningarna, hur ska det gå till, när ska de göras, till vem ska resultaten kommuniceras och vad ska de användas till? Detta är frågor som inte är utredda och tydliga och har inte tidigare kommit upp på varken politikernas eller tjänstemännens agenda i tillräcklig utsträckning för att arbetet ska ha kommit igång.

Medvetenheten om att det är viktigt med uppföljningar är hög både bland politiker och tjänstemän, men från det till att praktiskt genomföra dem är klivet ganska långt. För att uppföljningsarbetet ska komma igång både när det handlar om ställda miljökrav och av politiska beslut och mål behövs det tydligare politiskt ställningstagande och tydlig styrning med klargjorda rutiner och ansvarsfördelning samt resurser i form av till exempel tid, kunskap och pengar. Det behövs även it-stöd som till exempel webbaserat beställningssystem kopplat till ekonomisystem. Det skulle både stimulera till en ökad köptrohet samt att det på ett enklare sätt går att få fram statistik för uppföljning av olika beslut och mål.

Syftet med uppföljningarna är att klarlägga om produkterna uppfyller ställda miljökrav och om beslut och mål har uppfyllts för att därefter kunna besluta om till exempel åtgärder för att nå högre eller andra mål, om rutiner och arbetssätt ska förändras osv. för att nå en större miljönytta. Återkoppling av resultat från uppföljningar ut i organisationerna till berörda är mycket viktigt för att motivera, skapa förståelse och engagemang. Uppföljning med återkoppling ger förankring och visar att det spelar roll vad en enskild medarbetare gör. Om uppföljningar inte görs och kommuniceras och sprids till berörda i organisationerna kan det ge signaler om att miljökraven och de politiska besluten och målen inte är så viktiga och behöver inte följas.

Idag görs det viss uppföljning till exempel med så kallade gröna nyckeltal genom kommunernas medlemskap i Sveriges Ekokommuner (SEKOM). Flera av nyckeltalen har koppling till upphandling och konsumtion. Samtliga kommuner i länet är medlemmar i SEKOM. Exempel på gröna nyckeltal som har koppling till upphandling och konsumtion handlar om andelen förnybar och återvunnen energi i kommunala lokaler, koldioxidutsläpp för tjänsteresor med bil och inköp av ekologiska livsmedel i den kommunala organisationen.

Framtiden efter workshopen

Sista uppgiften i workshopen var att kommunerna och Landstinget skulle blicka framåt. Varje organisation skulle bestämma datum för ett uppföljningsmöte för att inte tappa den styrfart de fått upp på workshopen. De skulle även välja ut konkreta åtgärder de skulle börja jobba med på hemmaplan för att påbörja arbetet med att lösa utmaningarna i Hela kedjan.

Exempel på åtgärder som de olika organisationerna kom fram till var att styrdokument för miljöanpassad upphandling skulle revideras, arbetsgrupper skulle bildas för miljö- och upphandlingsfrågor, begränsning av antalet beställare samt utbildning av dessa, handlingsplan för prioriterade upphandlingsområden, översyn och revidering av miljömålen, införandet av LCC vid upphandlingar, tydliggöra organisationen och ansvarsfördelningen för uppföljning, göra stickkontroller på köptroheten osv.

Fortsatt länsamverkan

Samtliga kommuner och Landstinget var överens efter workshopen att de behövde fortsatt stöd i processen att få Hela kedjan att fungera och att detta skulle ske genom en gemensam resurs i länet.

En förankringsprocess genom projektet och Kommunförbundet fortsatte efter workshopen ute i kommunerna, Landstinget samt genom nämnden för regional utveckling. Kommunförbundets styrelse tog beslutet att tillsätta en tillsvidare tjänst på Kommunförbundet som miljöhandläggare med särskild inriktning på miljöanpassad upphandling och Hela kedjan. Tjänsten skulle

avlösa projektet vid årsskiftet till 2009. Anna Hillström anställdes i september 2008 då Sofia Ahlstedt fick ny tjänst.

Kort reflektion från projektledarna

När projektet startades 2006 var inriktningen i hög grad fokuserad på att upphandlarna skulle bli bättre på att ställa miljökrav, de skulle höja sin kompetens och genom miljökraven skulle miljövinsterna nås.

Projektledaren arbetade då konkret i en mängd olika upphandlingar och hjälpte upphandlarna bland annat med att göra marknadsundersökningar, ställa miljökrav och utvärdera inkomna anbud. Upphandlarna i Västernorrland har länge arbetat med att ställa miljökrav i upphandlingar och är överlag mycket duktiga på det och det utgör en helt naturlig del i upphandlingarna.

Efterhand mognade en bild fram att det inte var tillräckligt att jobba med enbart själva upphandlingsprocessen. Vid ett par tillfällen uppstod frågetecken om vilken nivå miljökraven skulle sättas på eftersom det inte fanns tydliga politiska riktlinjer, mål eller policybeslut att referera till. Från flera håll i länet framgick det att det fanns brister i avtalstroheten, vilket innebar en fördyrning av inköpen, diverse extra administrationskostnader med mera. Ur ett miljöperspektiv innebar bristerna också ett problem eftersom miljön i värsta fall inte alls beaktades vid inköpen utanför avtalen. Brister eller avsaknad helt av uppföljning av miljökrav och politiska beslut och mål tillsammans med att styrning av och ansvarsfördelningen kring miljökrav, avtal, inköp, uppföljning med mera verkade vara bristfällig. Detta gjorde att en intensiv informations- och förankringsprocess påbörjades i olika politiska forum till exempel kommunstyrelser, arbetsutskott samt i diverse tjänstemannaforum. Det viktigaste budskapet var att perspektivet måste vidgas från att enbart handla om miljökrav i upphandling till att innefatta alla delarna i Hela kedjan.

Informations- och förankringsprocessen om Hela kedjan krävde mycket tid och engagemang och i början var inte gensvaret överväldigande. Som alltid tar en förändringsprocess tid innan det landar och blir en sanning. Avgörande forum för förankringen av Hela kedjan var Kommunförbundet styrelse med ordförande Glenn Nordlund som förespråkare samt Forum för Regional Utveckling. De båda forumen och Workshopen om Hela kedjan 10 april 2008 var avgörande för att arbetet ute i kommunerna och Landstinget kring miljöanpassad upphandling och Hela kedjan skulle nå nästa nivå och en fast resurs på Kommunförbundet tillsättas.

Ekonomisk redovisning

Kostnader

	2006	2007	2008	Totalt
Lön projektledare	260 924,71 kr	288 813,99 kr	342 428,96 kr	892 167,66 kr
Personalomkostnader (47%)	123 657,25 kr	130 944,39 kr	160 941,61 kr	415 543,25 kr
Overheadkostnader Ist	142 044,40 kr	133 298,16 kr	145 642,08 kr	420 984,64 kr
Utvärderingskonsult	18 200,00 kr	132 550,00 kr	163 919,00 kr	314 669,00 kr
Seminarie- och konferenskostnader	1 040,00 kr	3 717,55 kr	51 928,96 kr	56 686,51 kr
Möteskostnader	1 268,80 kr	3 125,46 kr	1 558,61 kr	5 952,87 kr
IT-personal	1 125,00 kr	- kr	- kr	1 125,00 kr
Mobiltelefon	122,00 kr	802,56 kr	3 026,20 kr	3 950,76 kr
Resekostnader	9 113,85 kr	13 786,38 kr	21 211,89 kr	44 112,12 kr
Övriga kostnader, t.ex. extern konsult, fortbildning, prenumerationer, tryckkostnadertom	16 476,38 kr	12 637,45 kr	117 604,20 kr	146 718,03 kr
Delsumma	573 972,39 kr	719 675,94 kr	1 008 261,51 kr	2 301 909,84 kr

Intäkter

	2006	2007	2008	Totalt
Kommunerna	200 060,00 kr	200 060,00 kr	200 060,00 kr	600 180,00 kr
Länsstyrelsen	- kr	328 871,00 kr	309 900,00 kr	638 771,00 kr
Vägverket	150 000,00 kr	150 000,00 kr	150 000,00 kr	450 000,00 kr
Nutek	200 000,00 kr	45 763,00 kr	190 220,00 kr	435 983,00 kr
Landstinget	- kr	100 000,00 kr	100 000,00 kr	200 000,00 kr
Övriga intäkter	16 563,00 kr	- kr	- kr	16 563,00 kr
Delsumma	566 623,00 kr	824 694,00 kr	950 180,00 kr	2 341 497,00 kr

Kommuner kontant

	2006	2007	2008	Nyckel
Härnösand	20 800	20 800	20 800	10,40%
Kramfors	16 800	16 800	16 800	8,40%
Sundsvall	76 400	76 400	76 400	38,20%
Sollefteå	17 400	17 400	17 400	8,70%
Timrå	14 660	14 660	14 660	7,30%
Ånge	9 000	9 000	9 000	4,50%
Ömsköldsvik	45 000	45 000	45 000	22,50%
Summa	200 060	200 060	200 060	100%

Tidsredovisning eget arbete

	Kvinnor	Män	Summa tid timmar	Nutek 250 kr/h	LST 220 kr/h
Kommuner	402	219	1216,54	304 135,00 kr	267 638,80 kr
Landsting	12	25	287	71 750,00 kr	63 140,00 kr
Företag	6	31	98,44	24 610,00 kr	21 656,80 kr
Andra offentliga aktörer	28	33	217,9	54 475,00 kr	47 938,00 kr
Summa	448	308	1819,88	454 970,00 kr	400 373,60 kr

